

اظهار نظرها و اشارات راجع به موجودیت اشعار تورکی حکیم نظامی گنجوی از نیمه نخست سده بیستم کم و بیش آغاز گردیده است. این اشارات و اظهار نظرها کوتاه و در محدوده معلومات کتالوگ محقق مصری- علی افندی- بوده است. در آثار پژوهشی فارسی، در پیوند با نظامی، خمسه و سروده های دیگرش، به جز اشارات کوتاه چند از معدود دانشمندان ایرانی (اساساً تورکان آذری ایران)، اشاره‌یی به سروده های زبان مادری شاعر به نظر نمی‌رسد!

در سرای درب المجامیر شهر قاهره پایتخت جمهوری عربی مصر در کتابخانه «خدیویه» زیر شماره (ش ا ج ا ن خ 186 ن 4 9547) نسخه‌یی به نام دیوان نظامی محفوظ است.

این نسخه را نخستین بار یکی از مسؤولین کتابخانه نامبرده به نام علی افندی حلمی داغستانی در فهرست (کتالوگ) نسخ خطی فارسی و تورکی کتابخانه معرفی نموده، آن را به سال 1306 هجری قمری در مطبعه عثمانیه قاهره به چاپ رسانید. علی افندی در کتالوگ خود در باره دیوان نظامی چنین نوشته است: «دیوان نظامی به تألیف المولی نظام الدین ابن محمد جمال الدین یوسف بن مؤید الگنجوی الاویسی متوفی سنه 597، یا اشرف البریه یا سید الوری... الخ. به قلم تعلیق به خط پیر احمد بن اسکندر تحریره فی سنه 923 [ه.ق] و هو باللغة التركية»

و نهایت، با سعی و تلاش شاعر و دانشمند ایرانی جناب آقای صدیار وظیفه (اہل اوغلو) فوتو کاپی از نسخه دستنویس دیوان نظامی کتابخانه «خدیویه» تهیه شد و با اهتمام ایشان و با مجوز رسمی به سال 1381 خورشیدی (2003 میلادی)، در تهران از سوی بنگاه انتشارات «اندیشه نو» برای نخستین بار زیور چاپ یافت.

آقای صدیار وظیفه با تحلیل علمی و موشگافی ستودنی با تکیه بر متود ادبیات تطبیقی در اثبات انتساب اشعار دستنویس نامبرده به حکیم نظامی گنجه‌وی و سره ساختن آن از اشعار شاعر دیگر تورکی عصر صفویان به نام «نظامی قره مانلی» کوشیده و با ارائه فاکت های مستدل و انکارناپذیر، موفقانه از عهده آن به در آمده است.

با نشر دیوان تورکی نظامی، از یکسو شک و تردیدها و به ویژه اظهار نظرهای بدبینانه و منفی بدخواهان در این مورد تا حدی مردود شد. از سوی دیگر، دانشمندان پیرامون چگونگی شعرهای دیوان به اظهار نظرها و تحلیل های علمی پرداختند.

دیوان تورکی نظامی گنجه‌وی از روی چاپ تهران (نشر آقای صدیار وظیفه) و فوتو کاپی نسخه کتابخانه «خدیویه» مصر، با اهتمام دانشمند آذربایجانی دکتر صنعان ابراهیموف به سال 2006 میلادی در شهر باکو پایتخت جمهوری آذربایجان از طریق بنگاه انتشارات «نورلر» به چاپ رسید.

با تأسف، ما همان وقت چاپ اول تهران را که به خط عربی بوده، بنابر نایاب شدن آن نتوانستیم به دست بیاوریم. ولی دوست فاضل و فرهیخته من جناب استاد دکتر حسین محمدزاده صدیق خواهشم را مورد عنایت قرار داده، نسخه فوتو کاپی چاپ باکو را که به خط لاتین است، توسط دوستم جناب بهرالدین شارق به من ارسال کرده بودند.

این جانب با استفاده از نسخه چاپ باکو، با نوشتن مقالاتی به زبان های اوزبیک و فارسی-دری دیوان تورکی حکیم نظامی را برای نخستین بار در مطبوعات رسمی و معتبر داخل افغانستان و نیز مطبوعات جمهوری اوزبیکستان معرفی نمودم. (روزنامه «انیس»، دو شماره مسلسل مورخ 8-7/11/1392 و در اوزبیکستان هفته نامه «اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی» - نشریه انجمن نویسندگان اوزبیکستان- شماره 25، 22 جون، 2012 و مجله علمی-ادبی «معرفت» سال 2014) همچنان، مقاله‌های مذکور در شمار زیاد سایت‌های اینترنتی علاقمندان افغانستانی و ایرانی (آذری) به نشر رسید.

گفتنی است، در مقالات مزبور با استفاده از تحقیقات جناب «صدیار وظیفه» منتشر در مقدمه چاپ باکو، معلومات مفصلی در باره نسخه دستنویس «خدیویه»، اشعار منسوب به حکیم نظامی، ویژه‌گی های شعر دیوان و موارد دیگر داده شده بود.

تصمیم من برآن بود تا نسخه «خدیویه» را خود نیز به دست آورده و در کابل به گونه فکسیمیل به چاپ برسانم. دوست دانشمندم خانم دکتر «ماجده مخلوف فلاح» (تورکولوگ مصری و مترجم عربی «بابرنامه») با اجابت تقاضای من، لطف فرموده فوتوکاپی دستنویس نسخه «خدیویه» را در تاشکینت برایم آوردند که من از لطف آن دوست عزیز ممنون و سپاسگزارم.

بعداً آگاهی حاصل شد که این کار در سال های پسین در ایران صورت گرفته است. از این رو، از نشر دو باره آن صرف نظر گردید.

اینک چاپ دوم دیوان تورکی حکیم نظامی گنجه‌وی را در دست داریم. این نشر با نام شاعرانه «گنجه دن گلیرم... یوکوم چیچک دیر» (از گنجه می آیم... بارم گل است) با تحقیق، تصحیح، شرح و توضیحات جناب آقای صدیار وظیفه (ائل اوغلو) و با کوشش آقای سعید موغانلی، به سال 1393 خورشیدی، در تهران از سوی انتشارات «پردیس دانش» به قطع رقعی، صحافت و کیفیت خوب، در دو هزار نسخه چاپ شده است. ما در حالی که چاپ دوم اشعار تورکی نظامی گنجه‌وی را که به گونه منقح و زیبا و با کیفیت عالی صورت گرفته به دانشمند و شاعر فرهیخته جناب صدیار وظیفه (ائل اوغلو) و علاقمندان زبان تورکی تبریک عرض نموده، برای مصحح گرامی توفیقات مزید در امر خدمات علمی شان تمنا می‌کنم.

کتاب در برگیر چهار بخش زیر است:

- مقدمه مصحح اثر و مقالات تنی چند از دانشمندان، صص (11-147)، ا
  - اشعار تورکی نظامی گنجه‌وی، صص (155-170)، ا
  - اشعار فارسی و تورکی نظامی قارامانلی، صص (171-257)، ا
  - توضیحات، شرح ها و لغتنامه، صص (258-283)، ا
- اثر از روی نسخه دارالکتب خدیویه مصر برای چاپ آماده گردیده است. فهرست

عناوین کتاب چنین است:

- سؤز آچیلان یبرده، صص 11-
- پیشگفتار، صص 15-
- مقدمه، صص 17-
- چکامه لامیه و نظامی گنجه‌وی، صص 41-

- نظامی گنجه‌وی‌نین تورکچه‌میزده کی دوامچی‌لاری، ص 57.
- نظامی گنجه‌وی‌نین تورکچه دیوانی حقیقده، ص 87.
- گماندن یقینه گنجیدین فرحی، ص 127.
- بورایا بئله گلدیک، ص 133.
- آذربایجان ادبیاتیندا دؤنوش نقطه، ص 143.
- دیوان نظامی، ص 151.
- آچیقلامالار، شرح‌لر و چتین لغت‌لر (سؤزلوک)، ص 258.
- آچیقلامالار: بیرینچی بؤلوم (نظامی گنجه‌وی)، ص 259.
- آچیقلامالار: ایکینچی بؤلوم (نظامی قارامانلی)، ص 265.
- سؤزلوک (چتین سؤزلر-فرهنگ لغت)، ص 273.

از این که، در مقالات نشر شده قبلی این جانب در مورد محتویات مقدمه و تحقیقات مصحح گرامی و ویژه‌گی های اشعار دیوان تورکی نظامی گنجه‌وی به تفصیل معلومات وجود دارد، در این جا از تکرار معلومات مذکور خودداری می‌گردد. علاقمندان طالب معلومات در این زمینه، در صورتی که به اصل کتاب دسترسی نداشته باشند، به مقالات نامبرده در سایت های (بابر، ففتا، بیانی، بابر ایزیدن، گونی تورکستان، ...) می‌توانند مراجعه فرمایند.

- * بایسته است تا از دوست ارجمندم جناب بهرالدین شارق که یک نسخه از چاپ دوم اشعار تورکی نظامی گنجه‌وی را از تهران برایم ارسال کردند، اظهار تشکر و امتنان نموده، برای شان سلامتی آرزو کنم.

نویسنده: محمد حلیم یارقین

Presented by:

BAYANI SOCIAL & CULTURAL FOUNDATION

www.bayanifoundatuon.com